

Kuvien monimerkityksellisyydestä maailmanrauhaan?

Aapo Jumppanen¹

Bellmer, Rasmus & Frank Möller (2023): *Peace, Complexity, Visuality – Ambiguities in Peace and Conflict*. Lontoo, Palgrave Macmillan, 343 s.

Sota, rauha ja kuvat

Elämme alati visualisoituvassa maailmassa. Tällä vuosituhannella kuvat ja videot leviävät verkon kautta reaaliajassa ja periaatteessa kuka tahansa voi tuottaa mediasisältöjä, joilla voidaan tavoittaa yleisöä ympäri maailman. Aiemmin tähän pystyivät vain suuret mediatalot. Visuaalisen viestinnän vallankumoukseen liittyy myös ongelmia algoritmeista valtiolliseen säätelyyn ja ääriliikkeiden harjoittamaan visuaaliseen väkivaltaan. Kuitenkin yhä edelleen länsimaiden intressit korostuvat globaalin etelän tapahtumien jäädessä vähemmälle huomiolle. (Bleiker 2018a, 1, 4–5, 21; Möller 2018, 220–222.)

Teoksensa *Peace, Complexity, Visuality – Ambiguities in Peace and Conflict* alussa Rasmus Bellmer ja Frank Möller avaavat laajasti kuvien merkitystä rauhan rakentamisessa monimutkaisessa (engl. *complex*) ja monitulkintaisessa (*ambiguous*) maailmassa. Kirjoittajien mukaan maailmanpolitiikassa eletään sodan kuvien hallitsemaa aikaa. Näin ei kuitenkaan tarvitsisi olla, sillä lähtökohtaisesti sota on aina poikkeustila ja väkivaltaisuuden sijaan rauhantahtoisuus on ihmisluonnolle tyypillistä. Rauhan kuvaaminen on kuitenkin Bellmerin ja Möllerin mukaan sodan kuvaamista vaikeampaa. Silti siihen tulisi pyrkiä, sillä kuvat voivat olla myös yksi tapa edistää rauhantutkimusta ja rauhaa militarisoituvassa ajassamme. (S. v, 184, 287.)

Kirjoittajien mukaan sotilaallisen vastakkainasettelun aikana ratkaisuvaihtoehdot usein kapenevat merkittävästi. Mustavalkoiset, toiseutta rakentavat näkökulmat korostuvat. Vastakkainasettelun avulla ruokitaan ryhmäpainetta: joko olet meidän puolellamme tai olet meitä vastaan. Vaihtoehdot tulkin- ja ratkaisumallit jätetään huomioimatta ja niihin voidaan suhtautua suorastaan vihamielisesti. Sosiaalisesta todellisuudesta tulee rajoittunut ja yksinkertainen. (S. vi, 39–40, 65, 247.)

Siinä missä sota ruokkii mustavalkoisuutta, ovat rauha ja sosiaalinen todellisuus ylipäättään monitulkintaisia, jopa epävarmoja tiloja, joissa erilaiset tulkinnalliset avaruudet avautuvat laajasti. Yhden selkeän ongelman ja ratkaisun sijaan voidaan hahmottaa useita eri ongelmauuttuuksia, mutta toisaalta myös monia vaihtoehtoisia ratkaisuja ja näkökulmia (s. vii). Myös kansainvälisten konfliktien kenttä on monitulkintainen ja -mutkainen erilaisuuden pelikenttä, jossa ei ole koskaan vain yhtä ratkaisua tai ongelmakokonaisuutta. Kirjoittajien mukaan tätä monimutkaisuutta ei tule rajoittaa, vaan se täytyy pyrkiä huomioimaan laajasti sosiaalista maailmaa analysoitaessa (s. 10).

Eläminen monimutkaisessa maailmassa edellyttää monitulkintaisuuden sietämistä (engl. *tolerance of ambiguity*). Bellmerin ja Möllerin mukaan tämä on usein lineaariseen ja dualis-

1 YTT, FM, KTM, yliopistotutkija, Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, <aapo.jumppanen@helsinki.fi>

tiseen maailmankuvaan tottuneille länsimaalaisille vaikeata. Todellinen rauha voidaan kuitenkin rakentaa vain hyväksymällä sosiaalisen maailman moniulotteisuus ja -äänisyys, sillä paraskaan ennakkosuunnittelu ei takaa onnistumista järjestelmässä, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen ja jossa erilaiset sosiaaliset kertomukset ja identiteetin rakentamisprosessit ovat olemassa samanaikaisesti (s. 9–11, 41).

Kirjoittajien mukaan kuvat sopivat hyvin sosiaalisen maailman monimutkaisuuden näkyväksi tekemiseen ja tutkimiseen, sillä ne ovat aina monitulkintaisia ja siten ne voivat auttaa meitä näkemään uusia mahdollisuuksia. Kuvat ovat myös omalta osaltaan määrittelemässä ajattelumme mahdollisuuksien rajoja, sillä emme voi koskaan täydellisesti tyhjentää kuvien kaikkia merkityksiä. Myös vastakkaiset tulkinnat kuvista ovat mahdollisia, jopa suotavia, eikä ole olemassa yhtä oikeaa tapaa katsoa tai tutkia kuvia. Tämä johtaa siihen, ettei ole olemassa myöskään yhtä oikeaa tulkintaa. Tämän ei kuitenkaan nähdä tarkoittavan sitä, että kaikki käy (engl. *anything goes*), vaan Bellmer ja Möller peräänkuuluttavat myös tulkitsijan moraalista vastuuta. Toisaalta kirjoittajat eivät anna yksiselitteistä vastausta kysymykseen siitä, mihin hyväksyttävien tulkintojen rajat tulisi asettaa. (S. 11–14, 57, 304, 306.)

Miten kuvia tulisi katsoa ja tulkita?

Tartuin tähän kirjaan oppiakseni uusia tapoja tulkita kuva-aineistoja ja niiden poliittisia ulottuvuuksia. Nopeaa visuaalisen politiikan tulkinnan käsikirjaa etsivät joutuvat kuitenkin pettymään, sillä teos avaa hyvin laajasti erilaisia tulkintaulottuvuuksia ja niihin vaikuttavia tekijöitä selkeiden menetelmällisten ratkaisumallien sijaan. Kirjoittajat pysyvät siis uskollisena ajatukselleen siitä, että monimutkaisen sosiaalisen todellisuuden kuvaamisessa tulee pyrkiä monimuotoisuuteen yksinkertaistamisen sijaan.

Bellmerin ja Möllerin mukaan kuvien tulkitseminen tapahtuu aina aika- ja kontekstisidonnaisesti. Se miten kuvia tulkitaan, on sidottu ajassa muuttuviin poliittisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin asetelmiin. Esimerkiksi konflikteilla on aina historialliset juurensa. Kirjassa käydään läpi myös sangen seikkaperäisesti sotaan liittyvän valokuvajournalismin kehittymistä ja sille asetettuja vaatimuksia 1850-luvulta tähän päivään. Sodan valokuvaamisen pitkän kaaren kuvaaminen kaikkine muutoksineen antaa historiallista perspektiiviä ja kertoo myös omalta osaltaan siitä, että ne kriteerit, joita tänä päivänä asetamme kriisialueiden valokuvajournalisille, voivat pian olla vanhentuneita. Bellmer ja Möller nostavat esille myös valokuvaamisen digitalisoitumisen haasteet. Kuvien muokkaaminen on tänään helpompaa kuin koskaan, joten myös niiden todistusvoima heikkenee. (S. 306, 259–260, 91, 121.)

Kuvan poliittisuus muodostuu kirjoittajien mukaan yhtäältä siitä, mitä kuvassa on, ja toisaalta siitä, mitä siinä ei ole. Kuvaaminen on aina valinta, jolla voidaan vaikuttaa siihen, kuinka hahmotamme maailman. Kuvatekstin avulla voidaan puolestaan muuttaa kuvan merkitys, samoin kuvan rajaamisella. Poliitiikan Bellmer ja Möller ovat määritelleet toiminnaksi, jossa mahdollisuuden ja mahdottomuuden tilat kohtaavat ja jossa määritellään se, mikä on hyväksyttävää. (S. 13, 269–271, 306.) Kuvien katseleminen on poliittista toimintaa, sillä kuvista tehtyjen erilaisten tulkintojen kautta etsitään hyväksyttävyyden rajoja. Valistunut tulkitsija pystyy kuitenkin asettumaan myös toiseutta edustavan katsojan ja tulkitsijan saappaisiin

ja myöntämään toisenlaisten tulkintojen mahdollisuuden. Samalla hän tulee vapautuneeksi länsimaisesta joko–tai-ajattelusta ja siirtyy kohti laajakatseisempaa sekä–että-ajattelua (s. 71, 110–111, 116–117).

Teos suhtautuu kauttaaltaan kriittisesti länsimaiseen kansainvälisten suhteiden ajatelu- ja toimintakulttuuriin. Kirjoittajien mukaan lännessä asiat hahmotetaan vain omasta näkökulmasta ja intresseistä käsin, mikä ei jätä tilaa monitulkintaisuudelle (s. 6–7, 27, 32, 98, 161, 292–293, 311). On kuitenkin mahdollista, että tämä kertoo ylipäätään enemmän läntisten suurvaltojen hegemonisesta asemasta monissa maailmanpoliittisissa kysymyksissä kuin länsimaisen ajattelun yksipuolisuudesta sinänsä. Kenellä on valtaa, voi määritellä sen, kuinka toimitaan ja minkälaisia tulkintoja hyväksytään kulttuuripiiristä riippumatta. Kenties länsimaiset kansainvälisten suhteiden ajattelumallit ja konfliktien ratkaisutavat muuntuvat tulevaisuudessa monitulkintaisuutta paremmin sietäviksi, jos tai ehkä pikemminkin kun siirrytään multipolaariseen maailmanjärjestykseen?

Kirjan hankintaa harkitseville

Peace, Complexity, Visuality – Ambiguities in Peace and Conflict tarjoaa laaja-alaisen sukelluksen monitulkintaiseen ja -muotoiseen sodan ja rauhan visuaaliseen maailmaan. Kirjan parasta antia ovat monipuoliset kuva-analyysit, kuten *New York Times* -lehden verkkosivuilla vuonna 1996 avatun Gilles Peressin kuviin perustuvan *Bosnia Uncertain Paths to Peace* -valokuvaprojektin huolellinen läpikäyminen erilaisista katselukulmista. Mikä mielenkiintoisinta lukija voi myös itse käydä *New York Timesin* verkkosivuilla hankkeeseen tutustumassa ja samalla verrata omia tulkintojaan kirjoittajien tekemiin, mikä tuo lukukokemukseen tiettyä interaktiivisuutta. Teoksessa analysoidaan myös yksittäisiä sotavalokuvan klassikko-otoksia ja niiden taustoja. Esimerkiksi Robert Capan Espanjan sisällissodassa ottama ”The Falling Soldier” (1936) ja Nick Utin Vietnamin sodassa kuvaama ”Accidental Napalm” (1972), jossa nuori Phan Thi Kim Phuc juoksee tuskissaan kohti kameraa, avautuivat lukemisen seurauksena myös tämän arvostelun kirjoittajalle uudella tavalla.

Bellmerin ja Möllerin teos vaatii lukijaltaan huolellista paneutumista koko lukuprosessin ajan. Kirjoittajat eivät anna lukijalle valmiita vastauksia edes johtopäätösluvussa, mikä on ollut tietoinen ratkaisu (s. 304). Paljon jää siis lukijan vastuulle. Opinnoissaan tai tutkimustyössään pidemmälle edenneelle tämä on toimiva valinta. Kirja haastaa lukijaa ja auttaa löytämään uusia näkökulmia. Toisaalta aihepiiriä aiemmin tuntemattomalle lienee luontevampaa aloittaa maailmanpolitiikan visuaalisuuden opiskelu jostakin helpommin lähestyttävästä, kuten vaikkapa Roland Bleikerin (2018b) toimittamasta *Visual Global Politics* -teoksesta.

Lähteet

- Bleiker, Roland (2018a): ”Mapping visual global politics”. Teoksessa R. Bleiker (toim.) *Visual global politics*. Lontoo: Routledge, 1–29.
- Bleiker, Roland (toim.) (2018b): *Visual global politics*. Lontoo: Routledge.
- Möller, Frank (2018): ”Peace”. Teoksessa: R. Bleiker (toim.) *Visual global politics*. Lontoo: Routledge, 220–223.